

**Obraz Ja
osób zorientowanych homoseksualnie.
Badania narracyjne
jako możliwość spotkania
idiografii z nomotetyką**

Anna Cierpka*
*Wydział Psychologii
Uniwersytetu Warszawskiego*

SELF PICTURE OF HOMOSEXUALLY ORIENTED PEOPLE.
NARRATIVE RESEARCHES AS AN A CHANCE
OF MEETING NOMOTHETIC AND IDIOGRAPHIC

Abstract. Narrative researches as an opportunity to meet nomothetic and idiographic. In a study of narrative chief aim is to create an interpreted description of a set of rich and layered meanings contained in the personal experience of the person tells his story. Qualitative methods allow to get to subjective meanings of people, giving the freedom of expression, allowing use to describe their own notions of reality in their specific context. Analysis of the narrative's content show how individual perceives his life as a whole, and what gives meaning to him. In narrative psychology is created also a space for exploration of general regularities – by quantifying qualitative data, generate accurate indicators of quantitative variables. It is the opportunity to meet nomothetic and idiographic, describe reality in a complex manner – on the one hand the understanding of mental life of the person on the other hand – explain psychological phenomena. These are two equivalent goals of psychological research, not necessarily mutually exclusive within individual exploration. This paper presents an empirical example showing the value of the described approach.

W badaniach psychologicznych pojawiło się wiele propozycji integracji podejścia nomotetycznego i idiograficznego – nietraktowania ich jako przeciwstawnych, ale komplementarnych metod badawczych. Przykładem takiej propozycji mogą być metody narracyjne, łączące w sobie możliwość dotarcia do su-

* Adres do korespondencji: Anna Cierpka, Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Stawki 5/7, 00-183 Warszawa; e-mail: anac@engram.psych.uw.edu.pl

biektywnych znaczeń osoby badanej i zrozumienia jej indywidualnego, niepowtarzalnego doświadczenia, jak również – poprzez kwantyfikację danych jakościowych – wyjaśnienia pewnych ogólniejszych prawidłowości w badanych grupach.

W badaniach narracyjnych naczelnym celem badacza jest stworzenie zinterpretowanego opisu zbioru bogatych i wielowarstwowych znaczeń zawartych w osobistym doświadczeniu osoby opowiadającej swoją historię – zrozumienie życia jednostki w jej subiektywnych kategoriach oraz odkrycie jej szczególnych znaczeń nadawanych doświadczeniu. Na dotarcie do subiektywnych znaczeń osoby pozwalają metody jakościowe – dające rozmówcy swobodę wypowiedzi, umożliwiające użycie do opisu rzeczywistości własnych pojęć w ich określonym kontekście. Analizując uzyskane treści narracji odkrywa się, jak jednostka spostrzega swoje życie jako całość i jaki sens mu nadaje (por. Straś-Romanowska, 1995, 2000).

W psychologii narracyjnej, obok opisu idiograficznego, stwarza się jednak także przestrzeń dla poszukiwania ogólniejszych prawidłowości oraz wyjaśniania określonych zależności – poprzez generowanie precyzyjnych wskaźników ilościowych zmiennych narracyjnych (por. Chmielnicka-Kuter, Puchalska-Wasył, Oleś, 2005; Cierpka, 2000; Dryll, Cierpka, 2004; Franzosi, 2010; Janusz, Gdowska, de Barbaro, 2008; McAdams, 1995; Straś-Romanowska, Bartosz, Żurko, 2011). Powstaje dzięki temu możliwość spotkania idiografii z nomotetyką, opisaną rzeczywistości w złożony sposób – z jednej strony zrozumienia życia psychicznego osoby, z drugiej strony – wyjaśnienia zjawisk psychologicznych. To dwa równoważne cele badań psychologicznych, niekonięcznie wykluczające się w ramach pojedynczych eksploracji.

Dla egzemplifikacji empirycznej powyższych twierdzeń wybrano prezentację badania obrazu Ja w narracjach osób zorientowanych homoseksualnie – projektu badawczego realizowanego w ramach seminarium poświęconego metodom narracyjnym w psychologii¹.

OBRAZ JA OSÓB ZORIENTOWANYCH HOMOSEKSUALNIE – BADANIE EKSPLOACYJNE

W literaturze opisywana jest wielość i różnorodność czynników determinujących obraz Ja osób zorientowanych homoseksualnie. Badania polskie z jednej strony wskazują na negatywne postawy heteronormatywnego społeczeństwa, które mogą powodować trudności w samoakceptacji i skutkować obniżoną samooceną, z drugiej zaś na zmienność owego wpływu u poszczególnych osób – indywidualne cechy i doświadczenia modyfikują ostateczny efekt oddziaływań kontekstu społecznego. Podkreśla się, iż w uogólnianiu pewnych wniosków na całą populację osób zorientowanych homoseksualnie należy zachować ostrożność, szczególnie w posługiwaniu się stwierdzeniem „tożsamość osób homoseksualnych” (Długołęcka, 2005; Engel, Kutra, 2003; Gruszczyńska, 2004; Kochanowski, 2004; Lew-Starowicz, Lew-Starowicz, 1999; Mondimore, 1996; Piłeczka, 1999).

¹ W artykule wykorzystano wyniki badań z pracy magisterskiej Hanny Sawickiej.

Weinberg (1991) uważa, że jednym z najpoważniejszych problemów w życiu wielu osób homoseksualnych są trudności w relacjach z rodzicami, które – jak podkreśla – stanowią jednak nie przyczynę, ale skutek orientacji psychoseksualnej. Teorie na temat rodzinnego uwarunkowania homoseksualizmu, choć prawdopodobnie obciążone błędem metodologicznym, nadal bywają przedstawiane jako równoważne z innymi poglądami na etiologię homoseksualizmu (Pilecka, 1999; Lew-Starowicz, Lew-Starowicz, 1999; Długolecka, 2005). W konsekwencji długoletniego przekonywania, że źródłem orientacji homoseksualnej są zaburzone relacje z matką lub ojcem, rodzice nierzadko mają poczucie, że ich dziecko jest nienormalne, widzą je jako kogoś, kogo pragnienia są nie do przyjęcia, a winą za tę sytuację obarczają siebie (Weinberg, 1991). Obraz dziecka jest negatywny, nie do zaakceptowania. Większość rodziców odczuwa stratę – ich dziecko, wcześniej postrzegane jako „normalne”, odeszło, umarło. Może to mieć ogromny wpływ na kształtowanie się obrazu Ja młodych osób zorientowanych homoseksualnie. Badania ogólnej populacji dowodzą, iż osoby, których rodzice charakteryzują się postawą akceptacji, porozumienia, wrażliwości i alterocentryzmu, wykazują się zdecydowanie wyższym poziomem samoakceptacji, niż te, których rodzice prezentują postawę wrogiej władczości, wycofania się z kontaktu, dokuczliwości i egocentryzmu (Król, 1992). Badania narracyjnego obrazu Ja wykazują natomiast m.in., że młodzi negatywnie oceniający relacje z matką, czują się bardziej podlegli działaniom innych niż aktywnie podejmującymi własne działania (Małek, Cierpka, 2010), a wyższa samoocena młodych dorosłych ma związek z oceną ojca jako adekwatnie podejmującego rolę w rodzinie oraz z pozytywną oceną relacji z ojcem w ogóle (Cierpka, 2006).

Biorąc pod uwagę eksploracyjny charakter badań, postawiono pytanie: „Jaki jest obraz Ja w narracjach osób zorientowanych homoseksualnie”, a także postanowiono poszukać związków między specyfiką relacji rodzinnych a właściwościami obrazu Ja osób zorientowanych homoseksualnie.

METODA

Osoby badane

Osobami badanymi byli młodzi dorośli zorientowani homoseksualnie: osiemnaście kobiet i osiemnastu mężczyzn w wieku 20-30 lat. Wszystkie osoby pochodzą z pełnych, nierekonstruowanych rodzin, są użytkownikami portali gejowsko-lesbijskich i akceptują swoją orientację psychoseksualną. Nie byli nigdy poddawani terapii psychologicznej. Ze względu na wymóg napisania własnej historii życia oraz jakościowy charakter badań, liczebność badanej próby została ograniczona zgodnie z założeniami procedur metodologii badań narracyjnych (Franzosi, 2010; Gubrium, Holstein, 2009; Straś-Romanowska, 1995).

Procedura

Kontakt z osobami badanymi odbywał się drogą internetową (nawiązywanie kontaktu poprzez portale internetowe poświęcone tematyce homoseksualizmu). Zamieszczano ogłoszenie o badaniu na forach internetowych danych

portali, a następnie do zainteresowanych osób wysyłano informację o badaniu, wyjaśniając krótko, co się na nie składa, podając kryteria doboru osób badanych oraz informując o jego anonimowości. Osobom, które zgodziły się wziąć udział w badaniu i spełniały kryteria, wysyłano e-mailem zestaw kwestionariuszy oraz instrukcję napisania narracji (por. punkt Narzędzia). W razie pytań lub wątpliwości badani mogli się kontaktować z osobą zbierającą dane. Wypełnione kwestionariusze oraz napisane narracje badani wysyłali również drogą internetową. Badanie miało charakter nieodpłatny.

Narzędzia

W badaniach zastosowano dwie techniki: biograficzną metodę „Historia Życia” (materiał narracyjny) oraz Kwestionariusz do Oceny Rodziny KOR (ocena specyfiki funkcjonowania rodziny).

Historia Życia, wzorowana na schemacie wywiadu narracyjnego McAdamsa (1985, 1995). W metodzie tej prosi się badanych, by pomyśleli o swoim życiu jak o księdze, w której zawarte są koleje ich życia. Księga ta podzielona jest na rozdziały, które obejmują kolejne jego etapy. Zwraca się także uwagę na ważne momenty – przełomy, które stanowią koniec jednego etapu lub początek kolejnego. Badani proszeni są również o spojrzenie w przyszłość oraz o nadanie takiego tytułu księdze, który łączyłby zawarte w niej treści w jedną, spójną i sensowną całość.

Zebrane od osób badanych pisemne autonarracje poddano szczegółowej analizie, stosując metody analizy frekwencyjnej oraz analizę pól semantycznych (por. Cierpka, 2000; Dryll, Cierpka, 1996; Robin, 1980). Biorąc pod uwagę elementy składowe obrazu osoby (określenia, atrybuty otrzymane od siebie i innych oraz opisy działań), wyłoniono dwie grupy zmiennych opisujących osobę. Jedna odnosi się do atrybutów, za pomocą których osoby opisują siebie – ich liczby, kategorii, do których należą, oraz walencji, jaką są nacechowane (siatka określeń-atrybutów: właściwości lub sposób bycia podmiotu). Drugą grupę zmiennych stanowią te, które odnoszą się do używanych w narracji badanych czasowników: ich kategorii, formy, trybu itp. Opisują one specyfikę działań podejmowanych przez osoby badane, charakter ich funkcjonowania (czy są np. bardziej aktywnymi wykonawcami czynności, czy też raczej biernymi obserwatorami) oraz postrzeganie działań podejmowanych wobec osób badanych.

Analizując narracje osób badanych, wypisano zatem i zliczono wszystkie określenia (przymiotniki i części zdania o funkcji przydawkowej), za pomocą których badany opisywał w narracji siebie. Wykorzystując analizę nacechowania ewaluatywnego (Dryll, Cierpka, 1996) zbadano, jakie znaczenie mają wyszczególnione określenia-atrybuty. Sumując negatywne i pozytywne atrybuty, określono wskaźniki ewaluacji osoby badanej. Następnie wypisano z narracji osoby badanej wszystkie czasowniki i dokonano ich klasyfikacji (por. Cierpka, 2000). Na tej podstawie utworzono szereg wskaźników narracyjnych:

Siatka atrybutów Ja:

– Względna liczba atrybutów Ja (ujęcie procentowe) – stosunek liczby atrybutów Ja do liczby wszystkich słów użytych w narracji, pomnożony przez 100;

– Wskaźnik ewaluacji atrybutów Ja – suma wag wszystkich atrybutów Ja (im niższa wartość wskaźnika, tym bardziej negatywnie nacechowany jest obraz Ja);

– Kategorie atrybutów – przyporządkowanie atrybutów Ja wyodrębnionym kategoriom.

Kategorie atrybutów zostały wyłonione w drodze analizy materiału empirycznego i dotyczą określonych sfer funkcjonowania i opisu człowieka (por. Cierpka, 2000). Zsumowanie liczby atrybutów przypadających na daną kategorię umożliwia określenie, w jakich proporcjach osoby badane używają poszczególnych kategorii do opisu siebie – w jakich kategoriach postrzegają własną osobę. Analizując materiał empiryczny, wyodrębniono 11 kategorii porządkujących tematycznie wszystkie określenia-atributy: atrybuty dotyczące funkcjonowania społecznego w rodzinie – społeczne w rodzinie (np. *zawsze starałem się chronić mamę i rodzeństwo, byłam posłusznym dzieckiem*), atrybuty dotyczące funkcjonowania społecznego na szerszej płaszczyźnie społecznej – społeczne szerzej (np. *byłem lubiany wśród rówieśników, bawiłem się w outsidera*), atrybuty dotyczące funkcjonowania społecznego w ogóle – społeczne ogólnie (*suma obu wcześniejszych kategorii*), atrybuty dotyczące funkcjonowania intelektualnego i pracy – intelekt i praca (np. *intelektualnie nie czułem żadnych kompleksów, jestem księgową*), atrybuty dotyczące temperamentu osoby (np. *jestem zrównoważona, moja wielka emocjonalność*), atrybuty fizyczne (np. *byłam gruba, byłam bardzo wysoka*), atrybuty dotyczące umiejętności radzenia sobie w obliczu trudności – trudności (np. *jestem zaradna, łatwo się poddaję*), atrybuty wyróżniające osobę badaną w jej otoczeniu – inność (np. *jestem nieprzeciętny, jestem zupełnie inna od moich znajomych*), atrybuty związane z orientacją psychoseksualną – orientacja (*jestem lesbijką, gej*), atrybuty Ja określające rozwój, dojrzewanie osoby badanej – rozwój (np. *stałam się zupełnie samodzielna, byłam już dużo bardziej rozumnym człowiekiem*), określenia wyrażające ogólną ocenę siebie osoby badanej – ocena ogólna (*jestem trudna, jestem dość rozgarniętym człowiekiem*).

Siatka działań:

– Względna liczba² wszystkich czasowników opisujących działania podejmowane przez podmiot (działania „przez”);

– Względna liczba czasowników opisujących działania podmiotu – czynności (*poszedłem, zdałam*);

– Względna liczba czasowników opisujących działania podmiotu – stany (*czuję, byłam spokojna*);

– Względna liczba czasowników opisujących działania podmiotu – ustosunkowania (*uważam, że; nie miałam wątpliwości, że*);

– Względna liczba czasowników opisujących działania podejmowane wobec podmiotu (*uderzyli mnie, wybili mi*) (działania „na”).

Na potrzeby jakościowej analizy narracji, w tekstach wyróżnione zostały także wątki tematyczne. Mają one formę krótkich, kilkudzaniowych fragmentów narracji, jednego zdania lub czasem tylko jego części. Kryterium wyodrębnienia wątku stanowiła zmiana miejsca, czasu, akcji tematu lub podmiotu w opowieści. Poszczególne wątki tematyczne zaklasyfikowane zostały do od-

² Stosunek liczby tej kategorii czasowników do liczby wszystkich czasowników użytych w narracji.

powiadającej im kategorii. Ostatecznie w wyniku analizy opowieści o sobie wyróżniono 20 kategorii wątków tematycznych, dokonano ich analizy treściowej oraz frekwencyjnej (por. analiza jakościowa).

Kwestionariusz Do Oceny Rodziny KOR – polska wersja (por. Beauvare, de Barbaro, 2002; Namysłowska i in., 2002) niemieckiego narzędzia do diagnozy rodziny, opracowanego przez M. Cierpkę i G. Frevert, opartego na Modelu Procesu Funkcjonowania Rodziny Skinnera, Steinhauera i Santa-Barbary (2000). Polska metoda składa się z trzech rodzajów kwestionariuszy: Kwestionariusza Rodzinnego (ocena rodziny jako całości), Kwestionariusza Relacji Dwuosobowych (ocena relacji w diadach), Kwestionariusza Samooceny (ocena własnego funkcjonowania w rodzinie). Narzędzie zawiera siedem skal, opisujących aspekty funkcjonowania rodziny, uwzględnione w Modelu Skinnera, Steinhauera i Santa-Barbary: wypełnianie zadań, pełnienie ról, komunikacja, emocjonalność, zaangażowanie emocjonalne, kontrola, wartości i normy. Skale we wszystkich kwestionariuszach zawierają po cztery pozycje. Ich odpowiedzi oceniane są na skali od 0 (stan pożądaný) do 3 (stan niepożądany). Zakres wartości każdej skali rozciąga się zatem od 0 do 12. Im wyższy wynik, tym większa dysfunkcja rodziny w opisywanym przez skalę zakresie. Na przykład, niskie wyniki na skali „wypełnianie zadań” mogą świadczyć, że osoba badana postrzega rodzinę jako elastyczną, zdolną do dostosowywania się do wymagań związanych z rozwojem. W sytuacjach stresowych używane są funkcjonalne wzorce wypełniania zadań, a problemy rozwiązywane są w zgodzie z innymi członkami rodziny.

Oprócz wymienionych siedmiu skal, istnieje też skala ogólna, która stanowi sumę wyników siedmiu powyższych skal. Ponadto Kwestionariusz Rodzinny zawiera dwie skale kontrolne: skalę oczekiwań społecznych i obrony.

WYNIKI

Prezentacja wyników badań podzielona została na dwie części – analizę jakościową, opisującą charakterystyczne cechy narracji osób badanych, oraz analizę ilościową³, opisującą związek między cechami autonarracji młodych dorosłych zorientowanych homoseksualnie a specyfiką relacji w ich rodzinach.

Charakterystyka obrazu Ja osób zorientowanych homoseksualnie – analiza narracji

Obraz Ja badanych osób analizowano w dwu obszarach: atrybuty Ja oraz obraz działań osoby. Dokonano także analizy treści zebranych narracji.

Atrybuty Ja stanowią od 0,61% do 14,38% całej narracji – złożoność opisu siebie osób badanych jest więc bardzo zróżnicowana, nie można mówić o podobieństwie poziomowi złożoności narracji w badanej grupie. Jest to indywidualna właściwość konkretnej osoby badanej.

Wartości średniej i mediany wskaźnika ewaluacji atrybutów Ja są dodatnie – narracje badanych zawierają więcej atrybutów pozytywnych niż negatywnych (por. tab. 2). Można powiedzieć, że obraz Ja osób zorientowanych

³ Dla prezentacji w artykule wybrano część wyników – głównym celem jest ukazanie możliwości analizy narracji z zastosowaniem metod ilościowych.

homoseksualnie jest – mimo występowania wielu trudnych treści w narracji (por. analiza jakościowa tekstów) – nacechowany pozytywnie.

Analiza wyłonionych z materiału empirycznego 11 kategorii atrybutów Ja pozwala ocenić, w jakich kategoriach postrzegają się osoby badane – w tabeli 1 przedstawiono procentowo użycie poszczególnych kategorii do opisu siebie w całej próbie oraz w podgrupach badanych kobiet i mężczyzn.

Tabela 1.

Kategorie atrybutów Ja – ujęcie procentowe

Kategorie atrybutów	Cała próba	Kobiety	Mężczyźni
Spoleczne w rodzinie	8,6%	10,5%	7,3%
Spoleczne szerzej	20,1%	21,7%	19%
Spoleczne ogólnie	28,7%	32,2%	26,3%
Intelekt i praca	13,2%	8,4%	16,6%
Cechy temperamentu	10,3%	10,5%	10,2%
Cechy fizyczne	2,6%	2,8%	2,4%
Trudności	6,1%	5,6%	6,3%
Inność	11,8%	14,7%	9,8%
Orientacja	3,7%	2,8%	4,4%
Rozwój	5,5%	7%	4,4%
Ocena ogólna	18,1%	16%	19,6%

Osoby badane najczęściej opisują siebie w kategoriach cech związanych z ich funkcjonowaniem społecznym (28,7%), najrzadziej zaś używają atrybutów odnoszących się do cech fizycznych (2,6%). Można zauważyć, że kobiety częściej niż mężczyźni opisują siebie w kategoriach funkcjonowania społecznego – odpowiednio 32,2% i 26,3%, natomiast mężczyźni prawie dwa razy częściej niż kobiety odwołują się do cech związanych z funkcjonowaniem intelektualnym i pracą – 16,6% i 8,4%.

Wskaźniki wykorzystane do ilościowej analizy „obrazu Ja” w obszarze działań osób badanych to względna liczba czasowników odnoszących się do działań podejmowanych **przez** osoby badane (czynności, stany, ustosunkowania) oraz czasowników opisujących działania podejmowane wobec osoby badanej przez innych (działania „na”) (tab. 2). Czasowniki wyrażające aktywne działania podmiotu stanowią od 22% do 58% wszystkich czasowników użytych w narracjach. Uznać można zatem, że osoby badane, opisując siebie i własne doświadczenie, używają wielu czasowników odnoszących się do własnej aktywności – są podmiotami aktywnie podejmującymi określone działania. Czasowniki opisujące stany zawierają się między 13% a 54% wszystkich czasowników użytych w narracjach. Badani odnoszą się zatem także do swoich przeżyć, stanów, a nie tylko opisu działań. Czasowniki, poprzez które podmiot wyraża w narracji swój stosunek do otaczającego go świata, stanowią

natomiast od 3% do 19% wszystkich czasowników użytych w narracjach. Osoby badane poświęcają zatem znacznie mniej miejsca w narracji wyrażaniu swojego stosunku do otaczającego ich świata w porównaniu z opisem aktywnie podejmowanych działań oraz swoich przeżyć. Czasowniki opisujące działania innych podejmowane wobec podmiotu (działania „na” podmiocie) stanowią od 1% do 26% wszystkich czasowników użytych w narracji. Porównując powyższe statystyki z uzyskanymi wartościami wskaźnika *względna liczba czasowników PRZEZ – czynności*, można stwierdzić, iż osoby badane postrzegają siebie jako raczej aktywnie podejmujące działania niż biernie poddające się wpływom innych.

W wyniku analizy treści zebranych narracji o sobie wyróżniono 20 kategorii wątków tematycznych: dzieciństwo, relacje z matką, relacje z ojcem, relacje z rodzeństwem, relacje z innymi, niepowodzenia, sukcesy, pasje/hobby, rozwój (edukacja, samorozwój, samodoskonalenie się), przyszłość, bliskie relacje z tą samą płcią, bliskie relacje z płcią przeciwną, mój stosunek do orientacji homoseksualnej, stosunek innych do mojej orientacji psychoseksualnej, depresja (myśli i próby samobójcze), moja inność, lęk, znacząca strata w życiu, podróże/przeprowadzki. Poniżej bardziej szczegółowo omówione zostały wątki, które pojawiają się w narracjach najczęściej.

Sukcesy i niepowodzenia. Wątki dotyczące sukcesów pojawiają się w 20 narracjach (55,5% wszystkich badanych historii – 9 K, 11 M). Są to przede wszystkim sytuacje powodzenia na polu intelektualnym – szczególnie w szkole – oraz zawodowym.

Zaczęliśmy się wzajemnie motywować do nauki, dalej olewając nasze środowisko szkolne. Efekt był taki, że po maturze zaliczyliśmy się do grupy 10 osób, które miały najlepsze wyniki z egzaminu maturalnego. Obaj czuliśmy, że możemy wszystko. Dostaliśmy się na studia...

Po okresie liceum znów trafiłem do nowego środowiska, ale tym razem czułem się jak ryba w wodzie. Elitarne studia, wokół sami inteligentni ludzie i genialni wykładowcy. Od początku wskoczyłem w tryby, to było to, co kochałem. Szybko stałem się prymusem – nie dlatego, że kułem, nigdy nie lubiłem kuć, ale dlatego, że studiowałem to, co mnie najbardziej fascynuje i wcześniej przeczytałem na ten temat mnóstwo książek. Wykładowcy zaraz zauważyli i docenili moje zaangażowanie i zaczęli wspierać.

Wątki krążące wokół tematu niepowodzenia pojawiają się w 10 narracjach (27,7% wszystkich opowieści – 6 K, 8 M). Prawie o połowę mniej osób porusza więc tę kwestię w swoich historiach w porównaniu z tymi, które opisują sytuacje o znaczeniu sukcesu. Także tym razem wątki dotyczą przede wszystkim porażek w szkole, niekiedy w pracy, ale także na polu relacji z innymi, szczególnie w bliskich związkach.

Tam zakochałam się po raz pierwszy. Była to największa miłość mojego życia, miała być ta jedyna i ostatnia. Niestety nie wyszło.

Chyba ostatnią z rzeczy ważnych, przynajmniej z tych, które w tym momencie przychodzą mi do głowy, była strata najlepszego przyjaciela. To w zasadzie zapoczątkowało jeden z większych zwrotów w moim życiu. W ciągu zaledwie paru miesięcy przyjaźń, która była dla mnie bardzo ważna, zaczęła się rozpadać tylko i wyłącznie dlatego, że jak to z przyjaźnią damsko-męską bywa, w końcu jedno albo drugie będzie chciało czegoś więcej.

Moja inność. Stosunkowo wielu badanych – ponad 1/3 całej próby – porusza temat poczucia bycia innym niż większość osób w ich otoczeniu. Wątek ten pojawia się w 13 narracjach (36,1% opowieści – 8 K, 5 M). Zazwyczaj poczucie to budzi się w nich we wczesnym dzieciństwie. Często manifestuje się ono brakiem zainteresowania zabawami stereotypowo odpowiadającymi ich płci – kobiety wspominają o zabawach z chłopcami, natomiast mężczyźni o niechęci do piłki nożnej itp. Niekiedy są to kwestie większej wrażliwości lub wyższego poziomu intelektualnego, a także wyglądu fizycznego.

Jako mała dziewczynka byłam typową chłopczycą, chodziłam po drzewach raczej, bawiłam się samochodami. Rodzice przebierali mnie kilka razy dziennie, bo już po 5 minutach zabawy byłam brudna, ubierali mnie w sukienki, których nie znosiłam, ponieważ wołałam luźny strój.

Byłam wyjątkowo wrażliwym dzieckiem, odstawałam pod wieloma względami, i pomimo tego, że miałam przyjaciół, to stopniowo obdzierano mnie z moich idei.

Czułam, że jestem zupełnie inna od moich znajomych, jednak nie było to w żaden sposób uwierające, ponieważ w moim środowisku ceniono indywidualizm i oryginalność.

Mój stosunek do orientacji homoseksualnej. Temat osobistego stosunku do własnej orientacji psychoseksualnej pojawia się w 26 narracjach (72,2% wszystkich historii – 12 K, 14 M). Jedynie jedna kobieta i jeden mężczyzna opowiadają o pełnej akceptacji swojej orientacji psychoseksualnej od samego początku, nie wspominając o problemach z samoakceptacją czy zrozumieniem siebie ani o lęku przed dyskryminacją i odrzuceniem ze strony bliskich. Poniższy cytat może być przykładem takiej postawy.

Moja orientacja jest sprecyzowana – jestem lesbijką. Nie bi, nie trans – tylko lesbijką. Zazwyczaj informuję o tym ludzi, z którymi przebywam dłużej czas bądź z którymi zaczynam się przyjaźnić. Facetom uświadamiam to szczególnie dobitnie, by znali moją pozycję w grupie. Dla nich dziewczyna taka jak ja też może zostać albo wrogiem, albo kompanem, ale nigdy dziewczyną do flirtowania. I dobrze mi z tym.

Dwanaście osób badanych (6 K, 6 M) mówi o pewnym procesie rozumienia siebie i swojej homoseksualności. Wspominają niekiedy o poczuciu swoistej dwoistości – z jednej strony zawsze wydawało im się naturalne to, że są bardziej zainteresowani tą samą płcią, z drugiej zaś wiedzieli, że jest w tym coś niestosownego i nie powinni okazywać innym tego, co czują. Czasami przez dłuższy czas nie są w stanie określić swojej orientacji psychoseksualnej i wahają się między byciem hetero-, bi- i homoseksualnym. Osoby te jednak dość szybko akceptują siebie, choć zazwyczaj ujawniają fakt bycia zorientowanymi homoseksualnie jedynie najbardziej zaufanym osobom, bojąc się często odrzucenia czy niezrozumienia ze strony otoczenia.

To co najdziwniejsze – nie czułem żadnego dysonansu. Wydawało mi się, że homoseksualizm jest zły, że robię coś występnego, przyglądając się chłopakom, ale jakoś to sobie tłumaczyłem.

Kiedy pierwszy raz pomyślałam o tym, wydało mi się to nierealne. Szybko odepchnęłam to od siebie. Niemożliwe, to nie ja. Ja TAKA nie jestem. Wpadłam w panikę dosłownie. Doszłam do wniosku, że pójdę na imprezę, poderwę jakie-

goś faceta i okaże się, że wszystko jest w porządku, a ja wariuję po prostu. [...] Nie wiedziałam, co mam robić.

Bardzo długo nie wiedziałam do końca, na czym polega moja „inność”, wkrótce jednak zaczęłam w intensywny sposób interesować się kobietami, aż do momentu, kiedy już nie miałam złudzeń. Przyjęłam ten fakt z radością, ponieważ w końcu wiedziałam, co było dotąd nie tak w moich związkach, odkryłam, że ja także potrafię się zakochać i dawać mnóstwo ciepła, że seksualność jest dużą częścią mojej natury i że wszystko jest ze mną w najlepszym porządku. Poczulałam wolność. Odkrywanie siebie było dla mnie trudne, ale przyjemne, i wspominam to z sentymentem.

Dwanaście osób badanych (5 K, 7 M) opisuje natomiast bardzo trudny i długi okres samoakceptacji. Moment uświadomienia sobie lub tylko podejrzenia swojej orientacji homoseksualnej był dla tych badanych niezwykle bolesny, niekiedy wpadali w panikę – ogarniał ich ogromny lęk przed staniem się „złym, grzesznym, zbrodnicą i wyrzutkiem społeczeństwa”. Zazwyczaj starali się oni zmienić swoje upodobania, stłumić uczucia, „naprawić siebie”. Długotrwałe wysiłki, które nie przynosiły efektów, prowadziły do ogromnej frustracji, a nawet do depresji.

Zacząłem się zastanawiać nad sobą, a właściwie nad swoją homoseksualnością.

Zacząłem bać się dosłownie wszystkiego. Bałem się, że będę stał z boku społeczeństwa, bałem się starości, a jednocześnie miałem wielki pragnienie poznania kogoś, z kim mógłbym być. Kogoś, kto by mnie kochał i Ja bym go kochał. Zacząłem bać się kontaktu z ludźmi, powoli zamykałem się w sobie. Najgorszy był okres między końcem drugiego semestru a końcem trzeciego semestru. Przystałem chodzić na uczelnię, potrafiłem całymi dniami leżeć w łóżku, nie spałem, bo nie mogłem. Zdarzały się dni, że płakałem całymi dniami. Wtedy też próbowałem popełnić samobójstwo.

Długo nie był to żaden dramat, po prostu czułem się inny, a niespecjalnie gorszy. Z czasem zrozumiałem jednak, że muszę to w sobie tłumić i broń Boże nie dać tego po sobie poznać. [...] Nikt nie wiedział, a nawet chyba nie domyślał się mojej odmienności. Tym bardziej bolały mnie głupie dowcipy czy obelgi pod adresem jakiegoś abstrakcyjnego „pedała” czy „cioty”. Słyszając to także od najbliższych mi osób, czułem jakby były kierowane wprost do mnie. [...] Strategia przetrwania była taka – jestem kim jestem, ale to nie znaczy, że muszę coś z tym robić. Wolę być sam i nie narażać się na niebezpieczeństwa związane z byciem gejem – nietolerancję, nieustający konkurs piękności, choroby, rozwiązość (taki był wówczas mój, mocno stereotypowy, stan świadomości na ten temat). [...] Czułem się jak obarczony jakąś przewlekłą chorobą, z którą będę musiał się zmagać tak długo, póki żyję.

Będę sam, zgorzkniał i zdziwaczały.

Istotne wydaje się to, że osoby, które opowiadały o problemach ze zrozumieniem siebie oraz o braku akceptacji swojej orientacji psychoseksualnej, odnajdywały często pomoc jedynie w Internecie, na stronach przeznaczonych dla osób zorientowanych homoseksualnie. Tam zdobywały informacje na temat homoseksualizmu oraz spotykały inne osoby zorientowane homoseksualnie – to od nich, nie od bliskich i przyjaciół dostawały wsparcie. Warty zaznaczenia jest także fakt, że 1/3 osób badanych w ogóle nie wspomina w swoich opowieściach o orientacji homoseksualnej.

Depresja. Wątek depresji, myśli lub prób samobójczych pojawia się w 16 badanych opowieściach o sobie. Jest to bardzo znaczący wynik, gdyż temat ten porusza prawie połowa badanych (44,4% – 8 K, 8 M). Niektóre osoby poświęcają temu wątkowi wiele miejsca (nawet całą narrację), inni piszą o tym w jednym zdaniu. We wszystkich przypadkach jest to wątek z przeszłości, wspomnienie takiego momentu w życiu, kiedy osoby badane miały depresję, myśli samobójcze lub próbowały popełnić samobójstwo, a teraz patrzą na to z dystansu. Jeśli badani próbują pisać o przyczynach takiego stanu rzeczy, podają zazwyczaj wiele powodów, a wśród nich „problemy z orientacją psychoseksualną”.

Poczucie niezrozumienia, beznadziejności, niedopasowanie do świata, nadwrażliwość, brutalna rzeczywistość, niemożność sprostania wymogom otoczenia, problemy w domu, problemy z orientacją seksualną... dużo by wymieniać czynników, które na pewno miały na to wszystko wpływ... patrząc do zeszytu, który nie wiem dlaczego kiedyś zaczęłam prowadzić i w którym wyładowywałam wszystkie emocje, chyba te 3 ostatnie rzeczy jakoś najbardziej na to wszystko wpływały – reszta była tylko dokładką przechylającą szalę.

Obraz Ja osób zorientowanych homoseksualnie a ocena ich rodziny pochodzenia

Analiza danych dotycząca związków między opisem siebie w narracji a oceną rodziny wykazała istnienie tylko jednej dodatniej korelacji istotnej statystycznie – pomiędzy względną liczbą atrybutów Ja w narracjach osób badanych a ich oceną siebie jako członka rodziny na skali Wypełnianie zadań w Kwestionariuszu Samooceny (tab. 2). Im gorzej zatem badani oceniali swój poziom wypełniania zadań w rodzinie, tym dokładniej opisywali siebie w narracji.

Tabela 2.

Analiza sposobu opisywania siebie i swoich działań w narracji osób badanych a ich ocena rodziny i relacji z jej członkami – korelacje istotne statystycznie

	<i>M</i>	<i>SD</i>	KOR wartość r_{ho}	Nazwa skali KOR
Względna liczba atrybutów Ja	5,21	3,14	0,37*	Wypełnianie zadań – samoocena
Ewaluacja atrybutów Ja	1,47	3,32	–	–
Względna liczba czasowników PRZEZ – czynności	0,39	0,07	–	–
Względna liczba czasowników PRZEZ – stany	0,30	0,09	-0,36* -0,43**	Wartości i normy – relacja z matką Wartości i normy – relacja z ojcem
Względna liczba czasowników PRZEZ – ustosunkowania	0,11	0,04	-0,40**	Podział ról – ocena rodziny
Względna liczba czasowników NA	0,11	0,05	0,33*	Wartości i normy – relacja z matką

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Analiza danych dotycząca związków między opisem działań w narracji a oceną rodziny wykazała kilka istotnych statystycznie zależności. Ujemna korelacja wystąpiła między względną liczbą czasowników opisujących przeżycia podmiotu, kiedy coś mu się przydarza (PRZEZ-stany), a wynikami na skali Wartości i normy Kwestionariusza Relacji Dwuosobowych KOR, zarówno w przypadku oceny relacji z matką, jak i z ojcem. Im lepiej badani oceniają ten aspekt relacji z ojcem i z matką, mają poczucie zgodności i spójności w rodzinnym obrazie norm i wartości, tym więcej używają w swojej narracji czasowników opisujących własne przeżycia, stany emocjonalne. Ujemna korelacja wystąpiła między względną liczbą czasowników, poprzez które podmiot wyraża w narracji swój stosunek do otaczającego go świata (PRZEZ-ustosunkowania), a wynikami na skali Podział ról Kwestionariusza Rodzinnego KOR, oceniającej w tym wymiarze funkcjonowanie rodziny jako całości. Im lepiej oceniana jest rodzina jako całość w tym aspekcie – role w relacjach rodzinnych są dobrze znane, jasno określone i zgodnie podejmowane, tym więcej czasowników wyrażających ustosunkowania wobec świata używają w swojej narracji osoby badane.

Dodatnią korelację stwierdzono między względną liczbą czasowników opisujących działania innych skierowane na podmiot (czasowniki NA) a wynikami na skali Wartości i normy Kwestionariusza Relacji Dwuosobowych KOR, oceniającej relację z matką na tym wymiarze. Im gorzej badani oceniają relacje z matką w wymiarze Wartości i normy, tym więcej czasowników opisujących działania innych, podejmowanych wobec osób badanych, pojawia się w ich narracjach. Brak zgodności odnośnie do systemu wartości i norm w relacji z matką może wiązać się zatem z subiektywnym poczuciem ograniczenia własnej aktywności i poddawania działaniom innych.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Wyniki opisywanych badań świadczą o tym, że obraz Ja osób zorientowanych mhomoseksualnie jest bardzo zróżnicowany, co wskazuje na brak podstaw do wyróżnienia cech psychicznych odróżniających je od reszty populacji. Wniosek ten wydaje się tym bardziej znaczący, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, iż badane osoby tworzą dość jednolitą grupę; pochodzą z pełnych, nierekonstruowanych rodzin, deklarują orientację homoseksualną, są użytkownikami portali gejowsko-lesbijskich. Analiza kategorii atrybutów Ja potwierdza stanowisko Lew-Starowiczów (1999), iż „geje są bardziej podobni do heteroseksualnych mężczyzn, a lesbijki do heteroseksualnych kobiet, niż geje i lesbijki do siebie nawzajem” (tamże, s. 48). Ewaluacja atrybutów Ja okazuje się nacechowana pozytywnie – co pozostaje w sprzeczności z wynikami badań Pileckiej (1999), dotyczącymi obrazu własnej osoby w populacji mężczyzn homoseksualnych. Kwestia ta wymaga z pewnością dalszej eksploracji, z uwzględnieniem opisywanych w literaturze różnic między postrzeganiem męskiego i kobiecego homoseksualizmu (Weinberg, 1991; Gruszczyńska, 2004).

Jedyną charakterystyką, którą można by uznać za częściej występującą w tej grupie, jest skłonność do depresji. Stres spowodowany wszystkimi okolicznościami związanymi z odkryciem własnej orientacji psychoseksualnej oraz towarzyszące mu lęk i osamotnienie w próbach rozwiązania konfliktu intrapsychoicznego stanowią dla osób zorientowanych homoseksualnie sytuację

niekiedy przerastającą ich odporność psychiczną. Długotrwała samokontrola prowadzi do wyczerpania i może skutkować obniżonym nastrojem, zniechęceniem i ograniczeniem zdolności do podejmowania działań wolicjonalnych (Tesser, Felson, Suls, 2004).

Sposób opisu siebie związany jest z trzema aspektami oceny rodziny: wypełnianiem zadań, pełnieniem ról w rodzinie oraz systemem wartości i norm rodzinnych. Przy niskiej samoocenie wypełniania ról w rodzinie pojawia się potrzeba dookreślenia własnej osoby, uruchamia się „narracyjne samopodtrzymywanie” (Ricoeur, 1992) – narracja badanych staje się dłuższa, intensywniej eksplorowany jest obszar Ja. Przy zgodności systemu wartości i norm w relacjach z rodzicami pojawia się przestrzeń na okazywanie własnych przeżyć i stanów emocjonalnych – przestrzeń na pokazywanie siebie. Dobrze znane, jasno określone i zgodnie podejmowane role w rodzinie związane są natomiast z większą ilością ustosunkowań wobec świata w narracjach. W porównaniu jednak z analogicznymi badaniami w innych grupach młodych dorosłych (por. Cierpka, 2004, 2008) zastanawia niewielka ilość oczekiwanych zależności. Interesujące byłoby przeprowadzenie badań porównawczych, z uwzględnieniem podziału grup badanych ze względu na płeć.

Integracja metod jakościowych z ilościowymi pozwoliła w niniejszych badaniach na opisanie „rzeczywistości doświadczanej” młodych dorosłych zorientowanych homoseksualnie w wielowymiarowy sposób, uwzględniający zarówno perspektywę indywidualną poszczególnych osób, jak również wyjaśnienie określonych zależności w badanej grupie. Zebranie danych metodą wywiadu narracyjnego umożliwiło dotarcie do prawdziwych ustosunkowań osób badanych, ich własnego, nie narzuconego przez badacza rozumienia otaczającego świata, co w badanej grupie wydaje się szczególnie istotne. Ilościowe ujęcie zmiennych narracyjnych pozwoliło natomiast na precyzyjne opisanie owego obrazu świata, potwierdzając tezę, iż „tożsamość homoseksualna, tożsamość gejów, jest tożsamością procesualną, zmienną i niestabilną, czego efektem jest jej skrajne zróżnicowanie, uniemożliwiające opisanie jej przy pomocy stabilnych, domkniętych kategoryzacji i typologii” (Kochanowski, 2004, s. 10).

BIBLIOGRAFIA

- Beauvale, A., de Barbaro, B. (2002). Niektóre psychometryczne własności Kwestionariuszy do Oceny Rodziny. *Psychiatria Polska*, 36, 1, 19-40
- Chmielnicka-Kuter, E., Puchalska-Wasył, M., Oleś, P. (red.) (2005). *Polifonia osobowości. Aktualne problemy psychologii narracji*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Cierpka, A. (2000). Metody analizy narracji w badaniach psychologicznych. [W:] M. Straś-Romanowska (red.), *Metody jakościowe w psychologii współczesnej* (s. 129-139). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Cierpka, A. (2004). Narracje rodzinne w procesie kształtowania się tożsamości człowieka. [W:] E. Dryll, A. Cierpka (red.), *Narracja, koncepcje i badania psychologiczne* (s. 115-132). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Cierpka, A. (2006). Osoba ojca a narracje rodzinne. *Psychologia Jakości Życia*, 5, 2, 237-256.

- Cierpka, A. (2008). Narracyjna tożsamość jednostki a funkcjonowanie systemu rodzinnego. [W:] B. Janusz, K. Gdowska, B. de Barbaro (red.), *Narracja. Teoria i praktyka* (s. 379-396). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Długołęcka, A. (2005). *Pokochałaś kobietę...* Warszawa: Elma Books.
- Dryll, E., Cierpka, A. (1996). Badanie treści etosu rodzinnego poprzez analizę narracji. *Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej*, 1, 4, 33-52.
- Dryll, E., Cierpka, A. (red.) (2004). *Narracja, koncepcje i badania psychologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Engel, A., Katra, G. (2003). Doświadczenia homoseksualnych mężczyzn związane z kształtowaniem się ich orientacji seksualnej w okresie dorastania. *Psychologia Rozwojowa*, 8, 2, 37-50.
- Franzosi, R. (2010). *Quantitative narrative analysis. Series: Quantitative Applications in the Social Sciences*. USA: Sage Publications, Inc.
- Gruszczyńska, A. (2004). Kraków, europejskie miasto homofobów. [W:] Z. Sypniewski, B. Warkocki (red.), *Homofobia po polsku*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Gubrium, J., Holstein, J. (2009). *Analyzing narrative reality*. Thousands Oaks: Sage Publications, Inc.
- Janusz, B., Gdowska, K., de Barbaro, B. (red.) (2008). *Narracja. Teoria i praktyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kochanowski, J. (2004). *Fantazmat zróżnicowany*. Kraków: TAIWPN Universitatis.
- Król, J. (1992). Postawy rodziców a struktura „ja” i poziom samoakceptacji u młodzieży. *Psychologia Wychowawcza*, 1, 47-57.
- Lew-Starowicz, Z., Lew-Starowicz, M. (1999). *Homoseksualizm*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Małek, K., Cierpka, A. (2010). Narracja o sobie młodych dorosłych a specyfika funkcjonowania ich rodzin. Analiza porównawcza Polski i Włoch. [W:] M. Straś-Romanowska, B. Bartosz, M. Żurko (red.), *Badania narracyjne w psychologii* (s. 333-348). Warszawa: ENETEIA, Wydawnictwo Psychologii i Kultury.
- McAdams, D. P. (1985). *Power, intimacy and the life story. Personological inquiries into identity*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press.
- McAdams, D. P. (1995). What do we know when we know a person. *Journal of Personality*, 63, 3.
- Mondimore, F. M. (1996). *A natural history of homosexuality*. Baltimore–London: The Johns Hopkins University Press.
- Namysłowska, I., de Barbaro, B., Paszkiewicz, E., Siewierska, A., Furgał, M., Drożdżowicz, L., Józefik, B., Beauvare, A. (2002). Kwestionariusze Manfreda Cierpki do Oceny Rodziny. *Psychiatria Polska*, 36, 1, 17-28.
- Pilecka, B. (1999). *Psychospołeczny kontekst homoseksualizmu*. Kraków: Wydawnictwo Radamsa.
- Ricoeur, P. (1992). *Filozofia osoby*. Warszawa: PAT.

- Robin, R. (1980). Badanie pól semantycznych: doświadczenie OLP w Saint-Cloud. [W:] M. Głowiński (red.), *Język i społeczeństwo*. Warszawa: Czytelnik.
- Skinner, H., Steinhauer, P., Sitarenios, G. (2000). Family Assessment Measure (FAM) and Process Model of Family Functioning. *Journal of Family Therapy*, 22, 190-210.
- Straś-Romanowska, M. (red.) (1995). *Na tropach psychologii jako nauki humanistycznej*. Warszawa–Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Straś-Romanowska, M. (red.) (2000). *Metody jakościowe w psychologii współczesnej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Straś-Romanowska, M., Bartosz, B., Żurko, M. (red.) (2011). *Psychologia małych i wielkich narracji*. Warszawa: ENETEIA, Wydawnictwo Psychologii i Kultury.
- Tesser, A., Felson, R. B., Suls, J. M. (2004). *Ja i tożsamość*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Weinberg, G. (1991). *Ludzie zorientowani homoseksualnie w społeczeństwie*. Poznań: Softpress.